

FÅ UT MER AV DINA SKÅDESPELARE

av Johannes Runeborg

När du som regissör samtalar med din fotograf om på vilket sätt en bild ska tas brukar det inte vara svårt att ta fram rätt vokabulär. Om du säger ”jag vill ha en halvbild i grodperspektiv här” så ordnar fotografen det. När du talar med din manusförfattare så tar det inte lång stund att vara överens om hur en storytwist är konstruerad och bör iscensättas. Men att få en fungerande relation med en skådespelare kan vara oerhört mycket svårare, framför allt om man inte är speciellt van vid personregi. Detta har att göra med att det inte är lika lätt att sätta etikett på - och för skådisen leverera - en känsla. Och för att en skådespelare är betydligt känsligare som yrkesman då han inte har något arbetsredskap att gömma sig bakom - han står där naken, bildligt talat, utsatt för allas kritiska blickar. Det krävs en hel del mejslande innan rätt uttryck nås. Och hur går man då tillväga?

Independent.nu har satt ihop en liten lista på tio råd som kan vara att ha till hands när du ska ge dig i kast med en skådespelarensensemble, och vill komma dit som en förberedd regissör.

1. Var förberedd när du samtalar med dina skådespelare

En av de vanligaste misstagen regissörer gör är att inte vara förberedda inför samtalen med sina aktörer. Du kan förvisso vara hur medveten om ditt manuskripts vindlingar och vrår. Men när det kommer till manusets karaktärer så handlar det ofta om en helt annan typ av information, en som man inte alltid syns på ytan och står där svart på vitt. När du arbetar med en skådespelare måste du skapa en undertext åt honom rörande hans karaktär, en insikt i karaktärens inre drivkraft.

För att klara av detta måste du svara på ett par grundläggande frågor: Vad vill karaktären uppnå, vilka är hans behov och personliga mål? Och hur ska han nå dit? Skådespelare vill gärna ha svar på dessa frågor, och då på enkelt och lättformulerat vis. Kanske låter lätt, men det är inte alltid helt uppenbart vad svaren på frågorna är. Så innan du börjar med skådespelarna måste du själv sitta ner och noga fundera igenom detta. Ger du inte dig själv chansen att ha en grundläggande vetskap om dina karaktärer är risken stor att du står på inspelningsplats och bara babblar generella termer, med följden att du kanske får bra spel från skådisarna, men förmodligen ett rent levererande av repliker.

Winston Churchill avslutade en gång ett långt brev med orden ”I’m sorry this letter was so long – I didn’t have time to make it short”. Förbered dig. Var på det klara med dina svar på frågorna som ställdes, helst i så korta ordlag som möjligt. När du sedan öppnar munnen kommer skådespelarna bli trygga och nöjda eftersom de har en regissör som uppenbarligen vet vad han snackar om.

2. Gå igenom manus rad för rad med dina skådespelare innan inspelning.

Vissa regissörer gillar långa förberedelseperioder, medan andra föredrar att arbeta med skådespelarna på inspelningsplatsen. Men de har alltid sett till att de har gått igenom manus med skådespelarna innan det är dags för kameran att rulla.

Se till att få diskuterat hela manus med dem, rad för rad. Karaktärernas mål, utveckling, varför de säger det de säger på det sätt de säger det. Och manusets/historiens olika aspekter och dramatiska utformning. Och låt skådespelarna komma med egna synpunkter och förslag till utveckling av sin karaktär och sitt sätt att spela honom/henne.

Ser du bara till att få gjort denna del av processen, kommer du ha mycket gratis längre fram, därför att mycket kommer att komma av sig självt vad gäller skådespelarens agerande, därför att han/hon förstår karaktären och kan leva och röra sig som karaktären borde.

3. Besätt rollerna med människor du kan kommunicera med.

När du väljer en fotograf eller en klippare så söker du folk som du känner samhörighet med. Detta ska även gälla skådespelare.

Det är ju så att man fungerar med vissa människor medan man med andra redan vid första meningsutbytena märker att man inte alls ligger på samma våglängd.

Den samhörigheten är oerhört viktig när det gäller att få ett fungerande samarbete och kommunikation med en skådespelare.

Var extra uppmärksam redan under casting, eftersom man inte tycker att det just då är speciellt viktigt utan stirrar sig blind på till exempel utseende, om personen passar flör en viss roll. Men castingsituationen går ju inte att jämföra med "skarpt läge", dvs inspelning. Värdera den spontana känslan du får vid första mötet - den kommer att förstärkas under en stress-situation. Är ni på samma våglängd kommer allt bli coolt . Men passar ni inte ihop - BOOM! Låt din erfarenhet av inspelning bli bra genom att välja rätt skådespelare.

En känd regissör brukar simulera en spontan stressituation strax innan det är dags att välja en skådespelare för en viss roll. Detta för att se vilken av aktörerna som bäst klarar av att hamna i en sådan situation.

4. Skapa en känsla av auktoritet gentemot skådespelarna.

Okej. Du har lyckats skapa en härlig kontakt med dina skådespelare, ni garvar åt varandras skämt och det känns som om nu är på väg att bli bästa kompisar.

Big mistake!

Hur bra ni än kommer överens, så är det livsviktigt att ni fortsätter att ha en professionell distans. Det är väsentligt att skådespelaren får fortsätta att känna sig säker under dina vingar.

Om du börjar berätta för en skådespelare om dina personliga problem eller meningskiljaktigheter med producenten eller (värst av allt!) dina tvivel om huruvida filmen ni arbetar med kommer fungera eller inte, så kommer han/hon omedelbart att tappa tron både på dig och filmen. Och det kommer att synas i det slutliga resultatet.

Med detta inte sagt att du ska låtsas att du sitter inne med alla svar. Det finns tillfällen då du inte vet hur du ska lösa en situation, men det bästa då är att ta fem minuters

paus, andas och tänka igenom alternativen i lugn och ro. Eller med självtillit fråga om någon har något förslag på en lösning. Men se alltid till att behålla din auktoritet.

Se det som om du ska leda hela gruppen genom en mörk grotta med en ficklampa. De litar på dig, att du med säker hand leder dem där det är tryggast och säkrast. För visst skulle du själv i en osäker situation vilja känna att någon tog ansvar och med säker hand ledde alla ur problemen.

Så låt skådespelarna berätta vad de vill om sina personliga liv. Vem vet, det kanske till och med gör deras arbete framför kameran bättre. Men se till att hålla distansen till dem.

5. Ta ingenting som händer med skådespelarna personligt

På inspelningen kanske en skådespelare/skådespelerska visar stor tillgivenhet till dig, blir överdrivet förtjust i dig - eller behandlar och ser på dig med skepsis som om du kom från yttre rymden.

Men ta inget av detta personligt - vare sig det positiva eller negativa. Låt ingenting rucka på din professionella roll som regissör och ledare för gruppen. Det är mycket viktigt att du fortsätter förhålla dig objektiv till arbetet och dem du arbetar med. Alldeles för många regissörer har fallit i känslöfallan, med följden att de ödslat onödigt tid och energi på fel saker.

Keep the drama on the screen!

6. Ge skådespelarna spelbara mål.

De flesta rutinerade regissörer vet hur viktigt det är att ge skådespelare spelbara "mål" i en scen. När ett mål är väl valt och väl spelat kan det berika ett framförande med lager av undertexter. Men även om man diskuterar mål med skådespelarna, kan slutresultatet ibland bli fel.

Ofta handlar det om att "målet" man diskuterat med aktören varit för abstrakt eller inte varit spelbart. Exempelvis så kanske regissören ger aktören mål som "Han vill att hon ska älska honom" eller "Han vill ha chefens gillande". Det kanske låter som genomtänkta, smarta mål för en karaktär, men för en aktör är de väldigt svårspelade då de är för luddigt formulerade. För hur spelar man egentligen "Vill att någon ska älska mig"?

Skådespelare behöver veta vad han/hon ska göra. Och det bästa spelbara sättet att få dem att göra det är att visualisera undertexten - vad vill karaktären få den andra karaktären att göra rent konkret, så att han vet att han uppnått målet vid scenens slut?

Till exempel så ändras formuleringen "Han vill att hon ska älska honom" till "Han vill att hon ska se på honom med förälskad blick och ge ifrån sig en romantisk suck" eller "Han vill att hon ska springa fram och kasta sig om hans hals och ge honom en kyss".

Och formuleringen "Han vill ha chefens gillande" blir "Han vill att chefen ska säga att han gjort ett bra jobb" eller "Han vill att chefen ska skaka hand med honom och säga att han är den bäste snickare han haft". Då har skådespelaren ett mål att agera mot.

Men är inte detta för simpelt? kanske någon frågar. Borde det inte finnas mer under ytan än så? Jo, men genom att förenkla målet kan skådespelaren koncentrera sig på att att fylla ut spelet för att nå fram till målet.

7. Om en skådespelare har problem med något, var lyhörd och ta hand om det med en gång.

En klassisk situation. Du har tusen problem att handskas med - budgeten skenar, inspelningsplatsen funkade inte, du har just haft ett praktgräl med fotografen. Då kommer en skådespelare fram och klagar på att de där byxorna inte känns bra. "Fråga någon annan, jag har viktigare saker att tänka på" tänker du.

Men kom ihåg, att hjälpa skådisen att få till sin karaktär har alltid högsta prioritet. Och att snäsa åt sina aktörer ger dåliga vibrationer som är svåra att bli av med. Allt det andra går att lösa, men om skådespelaren är vilsen i sin karaktär eller inte är på bra humör, så syns det omedelbart på duken.

8. Skapa mer spontana konflikter mellan karaktärerna genom att ge skådespelarna anvisningar vid sidan om.

Regissörer gör ofta misstaget att diskutera viktiga karaktärsinformation i en scen för en skådespelare inför de andra skådespelarna. De babblar på om hur mycket Ellen hatar David, hur hon föraktar honom för att han lämnade henne och att den här scenen nu handlar om hur hon ska få hämnas på honom.

Problemet är att aktören som spelar David nu får höra allt detta, hur han får insikt i hennes känslor och mål, och att han nu är insatt i hela scenens komplexitet. Följden blir att scenen kommer kännas förutsägbar, och lida av brist på spontanitet.

Försök istället att låta de olika aktörerna koncentrera sig på sina respektive känslor och drivkrafter i scenen. Ta varje skådespelare åt sidan och ge dem en liten privat genomgång av scenen, gärna med små extra direktiv för var och en av dem. En bonus till detta är att skådespelarna får känna sig lite speciella - att ni har en hemlighet tillsammans.

För att ge scenen lite extra stuns - ge de olika skådespelarna motstridiga direktiv. Sedan är det bara att se hur det funkar. Fungerar det inte alls kan man ta det hela med "öppna kort" nästa tagning.

Jag såg en gång en scen där de två skådespelarna hade fått varsitt hemligt direktiv. Den ene skulle få den andre att sätta sig i en stol. Den andre var tillsagd att stå upp till varje pris. Enkla regianvisningar - men slutresultatet blev helt obetalbart, med en dramatisk nerv under det gemensamt överenskomna ytliga spelet.

9. Var tydlig i kritiken och vag i dina lovord - inte tvärtom

Regissörer gör ofta misstaget att lovorda allt de gillar in i minsta detalj, typ "Vad jag älskade när du slängde med håret och fnittrade lite kokett", men att vara vaga när det kommer till mindre bra agerande, som "hmm, vi tar det igen, men lite annorlunda den här gången".

Faktum är att feedbacken borde vara den motsatta.

Om du lovordar ett visst sätt att framföra en känsla eller sinnestämning kan det finnas risk att skådespelaren fastnar i det sättet att agera. Som att slänga med håret när hon är glad. Först kanske det ser bra ut, men snart blir det mindre och mindre originellt.

Säg istället att "det där blev en jättebra tagning", och spar på de konkreta lovorden. Vänta med att prata i detalj om agerande tills det verkligen behövs. Som när ett agerande inte fungerar. Det är då skådespelaren behöver vägledning, för att veta exakt vad som måste ändras på. Säg inte "Njaa, kan du säga den där meningen lite annorlunda".

Säg istället "Efter att du sagt de första tre meningarna, så pausar du och ser ner på disken du torkar för att markera din osäkerhet innan du säger den sista raden, och då lite tystare med ett dröjande tonfall."

10. När tveksamhet uppstår, ge skådespelaren något fysiskt att göra

Alla har väl sett scener på film som känns stela och tråkiga och "ofilmiska", framför allt då två personer sitter och pratar. Ett enkelt knep är att låta dem göra någonting fysiskt för att liva upp scenen.

Låt dem vika tvätt, sortera tidningar, bära saker från ett rum till annat, osv. Fysisk aktivitet kan hjälpa en aktör att fokusera på scenen, får scenen att kännas mer naturlig, och gör inte minst scenen mer tittvänlig.

© Johannes Runeborg 2002

artikeln baseras delvis på en text av Adrienne Weiss